

ՄԱՏԵՆԱԴՈՍԱԿԱՆ ԱԿՈՐԿՆԵՐ

ՄԱԳԱՂԱՅՆԵՐ

(ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ 1937-1938)

Նոր մը և անձանիք մը չէ ՎՄագաղաթներու հետ հեղինակը, երեսուն տարիներու վաստակաւորի մը գործին առջին ենք, և այս պարագան միայն պիտի բաւէր որ ուշադրութեամբ և մասնաւոր կարեւորութեամբ մտնեալիք այս հատորին:

ՎՄագաղաթներու ընթերցումը նոր օրերու գրականութեան մը չառաջնորդըր զմեզ, և աստով կ'արգարանայ իր խորագիրը: Անիկա մեզի կը բերէ նախապատեալութեան զգայութիւններու աշխարհէն մագաղաթներու վրայ հազիւ ապրիլ կրցող նշխարներ, որոնք իրենց ապրելու իրաւունքը մեծ չափով կը պարտին իրենց հեղինակին: Երեսուն տարիներու ընդմէջէն թաւալելով ստուարացած այս հատորը չէ հշտած զինք լեցնող քերթութեանը ծննդեան թուականները, պարագայ մը որ պիտի պատկերացնէր իր զարգացումին եպիփոխութիւնը, դիւրացնելով նաև գործը ըստ արժանւոյն գատելու պարագան: Այս՝ մոռացում ըլլալէ աւելի կամաւոր եղած կ'երևի, վառելի բոլոր քերթութեանը նոյն տաւելը ունենալ կը թուի, առիկա են խորագրութիւնը ըլլալէ աւելի բան մըն է, ՎՄագաղաթներու էւլերուն մէջ:

Գործը ինչպէս կը ցուցուի, միացումն է երեք անտիպ հատորներու, որոնցմէ իւրաքանչիւրը ինքն իր մէջ ունի իր ստորաբաժանութեանը գեղեցիկ խորագրերով տիտղոսում: Հաստորի առաջին մասը բազմազան է Ցալգախոբ, Սէր փուռ պատկով, Խեղճ մարդու պատմութիւնը, Գեհեմակամբ, և Բանաստեղծ կ'աստաւամայ, հինգ ինքն իր մէջ ամբողջական տաղաշարաններէ: Մանրամասնութիւններու չեմ ուզեր իշնել իւրաքանչիւրին համար, լինոյիշեալ խորագրերը պերկաստ են ինքնին: Հատորին երկրորդ մասը կը կրէ ՎՍիրտ կարմիր վարդերով ընդհանուր խորագիրը, ստորաբաժանումն աւաւա, միջոցէ, երեկո, երեք զիրար լուցնող տաղաշարաններու: Իսկ հատորի երրորդ մասը կը կազմեն Գիւղի սիւնը, Եսող եղեղ, Ժողովրդային մոթիփներով հիւսուած սիրային երգերը:

Հատորը լեցնող մասերը տալէ վերջ, մտնեանք գործին, հզեւելով զայն իր բացառական գրական արժէքներուն, և իրմէն բոլորով լոյսեւորեն մէջ: Առաջին մասումը որ տալիս կը թանձրանայ մեր մէջ օրվայի իշ առ էլ կը կարողանայ այս հատորը լեցնող բոլոր քերթութեանները, անկատարի և աններգաշնակի տպաւորութիւնն է որ կը լինուի, Կան անշուշտ գեղեցիկութիւններ, ստեղծ շատ շքեղ, որոնք վիրաւոր են սակայն կառուցումի պակասով: Ստեղծ պայտաթ մը դարպատէն ներս կ'առաջնորդուինք, և հիւզակի մը

մէջ կը գտնենք մենք զմեզ: ՎՄագաղաթներու հեղինակը մտածող է, և քաջ երևակայող, բայց ոչ նարտարապետ, և անիկա անոր համար, վառն զի իր կերտած շնչերուն քարերը իր մէջէն չէ որ կը պղպոտին շատ անգամ, այլ կը ներածուին, և այս վերջինը կառուցներու վերածելու համար նոր և ծանր աշխատանքի մը պէտք կայ: Երեսուն տարեկան իր մեծ տարրութեամբ ոյժերու պէտք պիտի ըլլար. անոր համար շատ անգամ կարկառունք առնէ ենք, փոխանակ նարտարապետութեան կառուցներուն:

Յետոյ իր տեսիլները որոնք չմարտնաւ սկսալիզմով կ'ուսին, զինք կը նետուի կամաւոր մը թուլութիւններու մէջ, պարագայ մը որ անքանիք մեզքը եղած է այս սեռի մեր բոլոր հին և նոր գրողներուն, որոնց մտապատկերները և դանձր առարկայով բառերը խոտոր կը համեմատին, կենցեղով շատ անգամ մեր մտածումը անմայրութեան անյարկ զգայութիւններու դիմաց:

Բաւական չէ անտիպին և լըսուածին հետամուտ և տեսնող ըլլալ: Կարկ է հարուստ ըլլալ նաև զգայութիւններով:

Աշխարհը իրեն բանաստեղծ տեսնելու իր կեցումը անթիւնի և հասարակարկու չի թափը: Մարդը հազիւ զգալի է իր էջերուն մէջ, իր քերթութեանները չեն լեցուի գեղեցիկ: Տեսիլներով և փոխաբերութիւններով հարուստ և լեզուով պերճ իր տողերը կ'անօթաբան և կը պարզուին մեր մտածումին մէջ, երբ կը փորձենք տեսնել անոնց ապրումին իրականութեան: Իր ստանաւորներէն շատեր բառական արժէք մը միայն ունին: Այս չորս թիւնը պիտի կրնար անուշիկ իր յանդուրժման մտածումներով, որոնք շատ անգամ մեզի կ'երևին մտածումներու ժայռը պեղող իր գութի հարուածներու զգալի լոյսին մէջ, ինքն անոնք ինչպէս իշնելի, կարենային խորանիստ և զօրական շնչերու վերածուի: Վասնիք գործը ոգևորող զգացումը շոյափելի ըլլալէ վերջ, արտայայտութիւնը որքան ալ ինքնատիպ լինի, չի պարտաւոր ինքզինքը: Իր բառերը և պատկերները քիչ անգամ թելադարել են, և չեն բացուիլ մտածումին վրայ մագաղան գուռներու նըման: Յուզումներ և զապախարներու դրութիւններ չկան, և իր միտքը կը փորձէ պատկերներով տալ շատ անգամ իր անիւթական իրականութիւնը: Մակայն առանց ներկայ և անցեալ յուզումներու բանաստեղծական գործեր չեն ծնիր: Յետոյ իր պատկերները իսկատիպ չեն, և յաճախ զգացումներով ծիածանաւելէ աւելի, բռնանիգով մէկտեղուած են, ստեղծելով անամենաշիւ գիծ եւ գոյն:

Բանաստեղծութիւնը ինչպէս ըսուած է, հագիլն պարն է, որուն մէջ հոգին և իմացականութիւնը կը խաղան ներգաշնակ ներդաշնակներով: ՎՄագաղաթներուն մէջ այս պարը քիչ անգամ զգալի է:

Վերադառնալով դատաւները ունելի համոզիչ պիտի ըլլային, ինք կարենային մէջերուստներով ցուցնել, սակայն կարելի չէ այդ աշխատանքը այս օտւղ էջերուն մէջ: Ընդհանուր այս

տեսու թանկանի վերջ մեր մտածումը կը գրառուի ուրիշ հարցումով մը. հոգեկան ինչ պահանջներ զօտացնելու համար գրեթե են այս ճերթուածները, վառագի այս հատորը բազմապիսի նիւթերը ժամանակին մեծ յայտողութեամբ տուած են Սիւմանթոնի և վարտաւան. Վաղապարհներու հեղինակին քով վերոյիշեալներու բացառական գիծերը մտահոգիչ ըլլալու չափ կը թանձրանան, շատ բան խելով իր գոյութեան իրաւունքէն:

Վաղապարհներու հեղինակը այս բոլոր թերութիւններով հանդերձ կը զատուի սակայն մեր շարեառականներէն թշուառ խմբակէն, որոնք զուրկ իրական տեսիլներէ և ապրումներէ, կը յանձնին արտեստի համարուն մէջ ուխտագնացի մը մոլեւանդութեամբ: Վաղապարհներու հեղինակը աւելի առաջնութիւններ՝ զորս մեր յետպատմութեան զբոսներէն շատ քիչեր ունին. ինքնամուտ ռոճ, և ինքնատիպ պատմութիւններու իր մթերքը զստեւէ կասկածէ: Հակառակ անոր որ զատական ժպտիլով մը կուգայ՝ (յոռնալ որ Միխիլանտի զգրոցի վերաշաւախով մէկ բանաստեղծն է ան), արդի չեղտ մը կայ իր գործին մէջ, որ թէև չի նորմանաւ մեր նորագոյն ճերթուղութեան նորոտաց նկարագիրներուն, (Ջարեան, Թովկան և այլն) բայց որ մեղի չի նեղեր, թերեւ այն հանգամանքով որ այդ գործի ընդմիջէն երկու մտայնութիւններ ալ զգալի են: Այն հանգամանքը պիտի բաւէր զինք սիրելի ընելու համար:

Գալով իր Բիւրդի սիւքերուն և Եւրով երգերուն, որոնք հաստորն վերջին, և ամենէն անուշ մասը կը կազմեն, հակառակ իրենց գեղեցիկ պատկերներուն, և զգալուն ու յայտող առաջներուն, ինչ կրցած ըլլալ ժողովուրդի շունչով և գեղեցնութեամբ երգել, ժողովուրդին յոյժովներով ճերթուած շինելու փորձը միշտ մասնաշարժեան զատապարտած է, վանդի զայն վերջնական ստեղծելու աշխատանքը՝ որքան ալ հարտարունիկ գատարունի՝ կը Պատէ անոնց ինքնաշարժութիւն արուեստին: Իստասայերը աւելի յայտնաշարժութեամբ օգտագործած են այդ մոթիվները, որոնք իրենց նախնական տարազին մէջ շատ անշատ ջանք մը սիրտէ փրթած տողերու մէջ կը ծաղկին, բուրբուլ համարը իրենց գեղեցկութիւնն ու պարզ և մաքուր շունչը:

Վաղապարհներու հեղինակը զանոնք իր արտեստի կ'ենթարկէ կազալով երկու եղբերուն վրայ:

Երբ կ'արտայայտուի բացառական կողմերով եւ նոյն աստի պաշտօններով իրենցով հարուստ Վաղապարհներու զգալ, ինչ գիտեր ինչու: Ծննդոց զգրի յարգողութիւնը մէկ տեսիլը կը գտնի մտածում միտ մէջ: Կ'ակնարկեմ այն էջին, ուր Տիւրով հրեշտակը կը սակարկէ Արարչամի հետ աշխարհամասի մը կործանման և փրկութեան համար. և յայտնի է մեզի թէ Կինոյ արդարներ իոյ չտեսնեցան եւ քաղաքը ծծմարկէզ կործանեցան: Սակայն հինգէ աւելի արդարներ միշտ պիտի կրնան երաշխաւորել Վաղապարհներու արժէքը, փրկելով զայն մոթարանալու ապանակէն:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԼԵՁՈՒԻ

ՄԻՋԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆ

Այլ որ գիտենաս որ յառաջ քան զամենայն ստածումն գիւտանդին ուժն և զտաւրիքն և զկերպն և զերկիրն և ժամ, տես թէ օգնէ տարիքն, և այն զոր ասացաք, դու երակ առ սկիւրն այս ջերմանս, յառաջ քան որ յաւելնայ հիւանդութիւն. ապա թէ չօգնէ ուժն և տարիքն և ալն, դու ապիկիք արկ, և արիւն հան. զի ըստ կիզն այս ջերմանո առիւն հանելն շատ օգտակար է: Այլ ի յաւելնայն և ի կատարելն հիւանդութեան, որ է երրորդ ժամանակն, պատրաստ՝ որ չառնուս երակ, զի չէ ժամանակ և ոչ պատահ, այլ սկիւրն հիւանդութեան առ զերակն: Զի մեծ իմաստաւ սէրն Գաղաղանոս պատրաստեց շատ, եւ ես տեսայ ի յիմ ժամանակ, որ ի կատարել ժամն հիւանդութեան երակն առին, և մեռան շատք, և այլ տեսայ, որ ապիկիք արկ, նա հիւանդն վատուծ էր, մեռաւ: Զէ պատահ՝ յորժամ հիւանդն վատուծ լինի, արիւն հանել, թէպէտ և տարիքն և ժամն օգն լինին: Բայց երբ ուժն օգնական լինի, և ժամն չլինի, կարողք ենք ճար այրնելն և երակ առնուլն, և այն որ տարիքն չօգնեն, կարող ենք ճար այրնել ապիկիք արկանելով ի սկիւրն հիւանդութեան, որ գերածանի հիւանդն:

Մխթար Հեցացի, էջ 65-66, 1184 թ.

3. «Յաղապարհայրութեան ամուսնութեան. Հրամայէ աստուածային օրէնք»՝ որ այրն գլուխ է կնոջն և պատեն է որ կինն հայնց կենայ ի յարկանն ի համանքն՝ զէդ ռոքն ու այլ զօգուածքն ի գլխոյն: Ապա թէ ուրիշ որ վասն անհնազանդ լինելոյ կնկանն անհնազատութիւն կենայ յիրենց մէջն, նա կու տայ համաճեք օրէնքն որ բաժնեն, երբ այլ ճարակ չկենայ և տայ արկին զինչ կեն իր առել լինի ի յինք, որ երթայ այրիկ մի այլ առնու: Զի թէպէտ և յառջի կու նոնքն չկայր այս որ կարէ վասն անհանգստութեան թողուլ, բայց յետ և վասն անհանգստութեան, որ տեսն որ այլ մեծ վզեն